

РЕГІОНАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ ВІД УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ І–ІV ДЕРЖАВНИХ ДУМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1906–1917)

На основі широкої архівної бази розглянуто регіональну діяльність депутатів від українських губерній та міст в період роботи І–ІV Державних Дум Російської імперії (1906–1917). Визначено причинно-наслідкові зв'язки між особливостями роботи певного парламентарія на місцевому рівні і думською тактикою його фракції.

Ключові слова: Російська імперія, Державна Дума, депутати, українські губернії.

Критика застарілих методів історичного дослідження, наприклад, методології радянського періоду, та намагання звільнитися від риторичних ілюзій ідеалізму незмінно ведуть до перегляду традиційних канонів та використання різноманітних наукових альтернатив. Досить часто це набуває форм звичайного фрагментування цілісного історичного явища або заміни оцінки звичайним описом. Однак результативним незмінно залишається розгляд окремих історичних ракурсів у співвідношенні та взаємозв'язку з макропроцесами та оціночними судженнями, що виводяться на основі традиційних логічних схем. Тому, обравши метою дослідження аналіз регіональної діяльності депутатів від українських губерній та міст І–ІV Державних Дум Російської імперії, ми будемо намагатися простежувати причинно-наслідкові зв'язки між особливостями роботи певного парламентарія на місцевому рівні і думською тактикою його фракції, між рівнем електоральної підтримки та формуванням позитивного / негативного іміджу Думи в суспільстві і т. д.

Актуальність вказаної теми пов'язана також з необхідністю виявлення зв'язку між парламентською роботою депутатів та їхньою регіональною діяльністю, що дає змогу на сучасному етапі державотворчого розвитку України реально оцінювати вплив роботи народних обранців серед виборців на успішне вирішення назрілих проблем законодавчого характеру.

Історіографія проблеми, незважаючи на наявність широкого кола історичних та політологічних праць з історії Державної Думи Російської імперії та українських аспектів її діяльності, нечисленна і обмежується, головним чином, дослідженнями, у яких акцентовано

увагу на регіональному рівні проблеми лише у ході аналізу виборчого процесу¹. Однак залучення широкої архівної бази дало змогу нам виконати поставлені наукові завдання².

Зважаючи на те, що джерельною базою пропонованого дослідження є таємні жандармські звіти та донесення, що фіксували опозиційність депутатів від українських губерній та міст, в центрі нашої уваги буде знаходитися насамперед регіональна діяльність опозиційних парламентаріїв: представників фракцій кадетів, трудовиків та соціал-демократів.

Регіональна діяльність депутатів від українських губерній та міст у І–ІV Державних Думах Російської імперії не могла виходити за хронологічні межі існування самих Дум. Однак це логічне положення цілком приймається нами з одним застереженням щодо депутатського корпусу І–ІІ Державних Дум. Зокрема, незважаючи на передчасний і несподіваний розпуск парламенту царськими указами, деякі депутати певний період після розпуску Думи продовжували позиціонуватися на місцях як виразники народних інтересів. Про це красномовно свідчать таємні жандармські звіти, у яких доводилось до відома вищих керівних органів та посадовців про те, що радикально налаштована частина парламентаріїв, незважаючи на позбавлення їх депутатських мандатів, розгорнула активну агітаційну діяльність у регіонах, що була пов'язана з їхнім попереднім депутатським статусом.

До того ж питання доцільності встановлення нагляду над окремими колишніми народними обранцями залежало насамперед від його опозиційної або проурядової позиції у парламенті. А саме політична ідентифікація

депутатів задавала тон роботи Думи, тобто впливала на характер її відносин з урядом. Так, за декілька днів до розпуску I Державної Думи у націоналістичній пресі почали з'являтися повідомлення про невідворотність дострокового припинення повноважень парламенту у зв'язку із опозиційним характером роботи його депутатського корпусу.

Більше того, однією із “нових революційних витівок” I Думи була названа саме робота у регіонах депутатів, суть якої полягала у “таємній та відкритій революційній пропаганді”³. Враховуючи провокаційний та шовіністичний характер подібних публікацій, вважаємо за необхідне навести кілька витягів із них. Так, монархічна газета “Киевлянин” “революційну пропаганду” думців подавала так: “У Житомирі два члени Думи, надіслані з метою відмінити вибори по Волинській губернії і провести до Думи декількох євреїв від цієї губернії, перед натовпом житомирських євреїчків закликали підтримати повстання, коли Дума зробить заклик до нього... У Подільській губернії Гнатенко (депутат від цієї губернії. — М. В.) спровокував варварську розправу над селянами і селянками зграєю терористів: трьох селян та двох селянок натовп їх же односельчан, які протягом декількох годин знущались над ними, наносячи їм тяжкі тілесні травми, повторюючи побиття по декілька разів тільки-но нещасні приходили до тям; в результаті одного з них було забито до смерті, а інші мають надію на одужання...”⁴. В іншому випадку, за повідомленням названої газети, організація мітингу депутатами від Київської губернії кадетом С. Френкелем та соціал-демократом З. Вировим спричинила напад селян Уманського та Черкаського повітів на драгун, викликаних з метою розігнати несанкціонований владою масовий публічний захід⁵.

Якщо не звертати увагу в цілому на антисемітське забарвлення цитованої публікації та розуміючи суб'єктивність оціночних суджень націоналістичної газети про роботу депутатів-українців селянського походження, то інформацію про особливе наростання соціальної активності у період роботи I Думи (що нерідко вело до конфліктів та зіткнень) і намагання згаданої категорії парламентаріїв скасувати результати виборів в окремих регіонах, що були проведені з явними порушеннями виборчого законодавства, можна сприймати як об'єктивну.

Напередодні розпуску I Державної Думи деякі селянські депутати відвідали рідні губернії з метою звітування перед виборцями про результати своєї діяльності. Про це, зокрема, свідчить виявлене нами донесення заступника начальника Полтавського губернського жандармського управління (далі — ГЖУ) по Рівненському, Гадяцькому, Миргородському і Зіньківському повітах від 21 вересня 1906 р., у якому повідомлялося, що на початку липня 1906 р. (тобто за декілька днів до розпуску Думи) в м. Гадяч приїзджали депутати від Полтавської губернії трудовик М. Онацький та кадет П. Чижевський: “Онацький закликав селян не купувати землі, оскільки вона буде їм подарована... Чижевський повідомляв, що Державна Дума нібито оприлюднить відозву до народу, за якою в разі бездіяльності уряду, він здобуде реальні можливості відстоювати свої права, вимагати покращення свого становища... Підтверджується, що Чижевський говорив селянам, що справи у Державній Думі йдуть добре і вона виступає за перехід усіх державних, надільних, церковних і приватновласницьких земель у володіння селянства”⁶.

Виявлені і проаналізовані нами архівні матеріали засвідчують, що діяльність депутатів Дум значно виходила за рамки їхніх депутатських повноважень та партійних функціональних обов'язків. Фактично депутати від опозиційних фракцій Конституційно-демократичної партії, трудовиків та соціал-демократів проводили моніторинг настроїв сільського населення щодо діяльності Думи, з'ясовуючи ступінь довіри до неї та підтримки в регіонах.

З розпуском I Державної Думи значно активізується регіональна діяльність вже колишніх депутатів. 10 липня 1906 р. депутати (близько 220 чол.) розпущеної Думи, у тому числі і депутати від українських губерній, в знак протесту проти оголошеного Маніфесту від 9 липня 1906 р., за яким достроково припинялись повноваження Думи, затвердили звернення “Народу від народних представників” (так звана Виборзька відозва або Виборзький маніфест), у якому закликали населення до актів громадянської непокорності (не платити податки, не відбувати військову повинність та ін.) до моменту призначення виборів до наступної Думи⁷. З метою ознайомлення широкої громадськості з цим актом, частина парламентаріїв (переважно колишні члени

опозиційних Конституційно-демократичної, трудової та соціал-демократичної фракцій) від українських губерній та міст, що брали участь у Виборзькій нараді, роз'їхалися по рідних губерніях. Варто відмітити, що в подальшому особам, які підписали Виборзьку відозву (180 чол.), було заборонено займатися політичною діяльністю, відтак і бути обраними до Думи наступного скликання, проти них також було відкрито кримінальну справу.

Незважаючи на відсутність висновків слідства (попереднє слідство тривало близько семи місяців), вже через декілька днів після схвалення Виборзької відозви департамент поліції міністерства Внутрішніх справ розіслав в усі губернські жандармські управління та охоронні відділення шифровані телеграми наступного змісту: “Зважаючи на наявні в Департаменті відомості про те, що колишні члени Думи, які входили до складу трудової і соціалістичних груп, планують зайнятися посиленою антиурядовою агітацією, Департамент за наказом Пана Міністра просить встановити нагляд за зазначеними особами і при встановленні фактів їхньої злочинної діяльності притягати до відповідальності, дотримуючись при цьому відповідної процедури при збиранні необхідних доказів”⁸. Подібна посилена увага з боку правоохоронних органів до діяльності колишніх опозиційних депутатів, на наш погляд, була обумовлена відсутністю у поліції конкретної та підтверженої фактами інформації про їхню опозиційну діяльність після розпуску Думи. Відтак, намагаючись попередити можливу антиурядову пропаганду та агітацію, розсилка і виконання цитованих інструкцій деякою мірою постає як звичайний запобіжний захід.

Архівні матеріали демонструють, що неофіційне спостереження над опозиційними депутатами лівих переконань носило постійний характер, тому їхнє перебування та діяльність на місцях не залишались без пильної уваги з боку місцевих жандармів. Такі дії поліційних органів мали під собою певне підґрунтя: особи, обрані депутатами до II Державної думи, відразу ж розпочинали активну політичну діяльність, яка часто набирала опозиційного характеру. Так, у черговому жандармському звіті повідомлялось, що новообраний депутат-трудовик від Київської губернії З. Чоповенко відразу почав активно поширювати серед селян свого виборчого округу нелегальну літературу (брошури “Несколько слов

о присяге”, “Как мужик у всех у долгу остался”), закликаючи їх складати накази Державній думі щодо їхнього бачення розв'язання аграрного питання: “... обійшов біля Булаїв (рідне село) поселення: Спиченці, Васильківці, Педаси і Жидівці, у яких збирав по декілька селян, роздавав їм брошури і прокламації, виймаючи їх з котомки (сумки. — Авт.), що висіла у нього за спиною, причому переконував селян складати на зборах накази про свої земельні потреби і ці накази надсилати в Думу”⁹. Наявність у поліції компрометуючих матеріалів попереднього слідства щодо антиурядової діяльності депутата-трудовика З. Чоповенка дозволило їй після розпуску II Державної Думи та втрати ним депутатського імунітету недоторканності відкрити проти нього кримінальну справу й притягнути до відповідальності, засудивши до річного ув'язнення, яке він відбував у Бердянській в'язниці, де і помер від тифу 6 березня 1909 р.¹⁰.

Такі дії з боку парламентаріїв опозиційних фракцій не були поодинокими. Так, селянин С. Нечитайло, їдучи до Петербурга після обрання депутатом II Думи, під час зупинки потяга на залізничній станції Шпола, прямо на сходах вагона звернувся до присутніх з промовою, у якій наголосив, що “він їде в Думу рятувати народ від урядового гніту, і тому вимагає для Думи підтримки на місцях, яке допоможе членам Думи відстоювати народні інтереси, оскільки тираном уся Росія залита народною кров'ю”¹¹. Станційні жандарми та поліцейський наглядач, зважаючи на депутатську недоторканність, у цей час могли лише спостерігати за такими безперешкодними діями С. Нечитайла. Така ситуація повторювалася майже на кожній станції Київської губернії, через яку проїжджав згаданий парламентарій.

Неможливість поліційних органів перешкоджати антиурядовій агітації новообраних депутатів Державної Думи не означала втрати державою з боку її каральних і судових органів можливостей розправи над опозиційно налаштованими підданими. Після завершення повноважень Думи або за обставин її розпуску чиновники губернських жандармських управлінь віднаходили механізм притягнення депутата, який за їхніми даними вів антиурядову пропаганду, до юридичної відповідальності.

Показовим у цьому відношенні є справа депутата від Київської губернії дворянина І. Ки-

рієнка, члена соціал-демократичної фракції. 20 квітня 1907 р. він прибув поїздом до Умані з багажем, що викликав підозру жандармського унтер-офіцера залізничної станції. Після його огляду було виявлено 1 000 екземплярів брошури “злочинного змісту” під назвою “Дії соціал-демократичної фракції 2-ої Державної Думи”¹². Однак, склавши відповідний прокол, унтер-офіцер, не маючи права конфіскувати брошури, був змушений просто відпустити депутата. Останній відразу ж почав розповсюджувати виявлену брошуру серед пасажирів вокзалу. Після передачі протоколу прокурору Уманського окружного суду та отримання дозволу на обшук готельного номера І. Кириєнка, судовим слідчим було вилучено до 800 примірників згаданих брошур, однак все ж таки його не було притягнуто до кримінальної відповідальності¹³. Хоча у відповідності зі ст. 129 Кримінального Уложення Російської імперії від 1903 р. такі дії І. Кириєнка (проголошення промови, складання, зберігання або редагування творів антиурядового змісту) каралися адміністративним засланням¹⁴.

Незважаючи на конфіскацію брошур підбурливого змісту та перебування під слідством, депутат І. Кириєнка продовжував свою опозиційну пропаганду та агітацію. Так, 23 квітня 1907 р. він прибув у с. Даглівку Уманського повіту, де зібрав мітинг і, за жандармськими свідченнями, виголосив промову, закликаючи до збройного повстання. Наступного дня подібні збори з його ініціативи відбулися у повітовому містечку Тальне. Більше того, якщо у першому випадку слухачі розійшлися відразу після прибуття поліцейського урядника, то в другому, п’ятитисячний натовп почав жбурляти каміння в загін кінної поліції, і розійшовся лише після попереджувальних пострілів у повітря¹⁵.

26 квітня І. Кириєнка відвідав Катеринополь Звенигородського повіту, де виступив перед місцевими жителями разом з іншим депутатом від Київської губернії М. Воєнним. Останній у своїй промові наголошував: “Ви нас обрали до Думи, але не лише ми, а і ви складаєте Думу. Допмагайте нам, пишть свої накази, підписуйте і надсилайте до нас, щоб ми могли знати, що вам потрібно. Земля буде вся ваша, не переселяйтесь і не залишайте землі, оскільки ви згадуватимете свою батьківщину з могилами своїх предків і будете жалкувати про це. Міністрів тепер нам не треба, ми самі міністри, земля вся в наших руках і ми все

зробимо, але повинні діяти спільно і об’єднатися в єдине ціле”¹⁶.

Зважаючи на недоторканність депутата М. Воєнного, жандарми не могли перешкодити йому виступати перед населенням. Так, депутати та їхні слухачі після кожного прибуття наряду поліції лише змінювали місце своїх зборів, переходячи з однієї площі на іншу.

Після приїзду з Катеринополя І. Кириєнка ввечері наступного дня (27 квітня 1907 р.) організує багатолюдні збори вже безпосередньо в м. Умань, у парку “Софіївка”, зустрівшись перед тим з робітниками місцевого заводу. Про результативність агітаційної роботи депутата свідчить той факт, що 29 квітня під час від’їзду з Тального до Петербурга його проводжав 2-тисячний натовп¹⁷.

Архівні матеріали засвідчують, що така суспільно-політична активність депутата І. Кириєнка не була поодиноким явищем, характерним виключно для Київської губернії: і в інших регіонах парламентарії II Думи, що входили в основному до складу кадетської або соціал-демократичної фракції, Трудової групи, відкрито демонстрували свою опозиційність. Формами її вияву були антиурядова агітація та пропаганда, проведення масових зборів та мітингів, розповсюдження нелегальної літератури тощо. Підтвердженням цього є наступні форми регіональної суспільно-політичної активності депутатів-трудоиків: Литвиненко поширював нелегальні брошури в с. Козин Київського повіту, І. Красилук, Д. Лагно та Є. Чигирик виголошували революційні промови; депутат К. Малярєнко проводив агітаційну роботу серед робітництва та ін.¹⁸.

Небезпеку для себе урядові кола Російської імперії продовжували вбачати у парламентаріях і після розпуску II Думи та втрати ними свого офіційного статусу. Тому обов’язком поліції українських губерній та міст було встановлення над ними таємного поліційного нагляду. Так, з повідомлення Київського повітового ісправника про прибуття 7 липня 1907 р. (Дума була розпущена 2 липня 1907 р.) в с. Глеваха колишнього депутата-трудоика від Київської губернії П. Снігиря ми дізнаємося, що за ним відразу ж був встановлений відповідний нагляд¹⁹.

Особлива увага зверталась на тих парламентаріїв, чия депутатська недоторканність не дозволяла у час виконання ними депутатських повноважень притягнути їх до криміналь-

ної відповідальності. Звичайною ж практикою таємної поліції щодо таких депутатів було проведення обшуку відразу після їхнього повернення до рідного міста / села (як це було, напр., у випадку з І. Красилуком). Нині, коли ж парламентарій втрачав свій депутатський імунітет, йому доводилось відповідати за свої попередні дії навіть при відсутності фактичних доказів антиурядової діяльності після розпуску Думи.

Прагнучи забезпечити себе від можливої антиурядової агітації та пропаганди з боку радикально налаштованих депутатів розпущеної Думи, царський уряд пішов на рішучий крок: заарештував всіх членів соціал-демократичної фракції II Державної Думи за звинуваченням у зв'язках із забороненою РСДРП. Серед них були такі депутати від українських губерній та міст: Г. Білоусов (Катеринославська губ.), М. Вовчинський (Київська губ.), І. Гуменко (Київська губ.), І. Кириєнко (Київська губ.), І. Нагих (Катеринославська губ.), П. Приходько (Чернігівська губ.), П. Рибальченко (Харківська губ.), В. Сахно (Київська губ.), Г. Федоров (Київська губ.) та М. Фомичев (Таврійська губ.)²⁰.

Такі дії влади мали стратегічні наслідки у майбутньому: арешт названих осіб унеможливив їх обрання депутатами III Державної Думи, а значить сприяв формуванню лояльного до неї депутатського складу.

Розглядаючи особливості регіональної діяльності депутатів від українських губерній та міст III–IV Державної Думи, необхідно вказати, що архівні матеріали містять досить змістовну інформацію про роботу членів соціал-демократичної фракції в регіонах. Це було пов'язано з їх опозиційністю у Думі і, відтак, посиленою увагою до них з боку місцевих жандармських чинів. Зокрема, начальник Київського охоронного відділення був заздалегідь проінформований про прибуття до Києва парламентарія від Харківської губернії III Думи В. Шурканова з метою інформування виборців про парламентську роботу соціал-демократичної фракції та збирання інформації про діяльність київського осередку партії²¹.

Однак слід відмітити, що регіональні установи міністерства Внутрішніх справ Російської імперії в українських губерніях здійснювали моніторинг не лише відвідин парламентаріїв-опозиціонерів, а й представників проурядових фракцій. Так, 27 квітня 1910 р. заступник начальника Катеринославського

ГЖУ детально звітував про візит до Маріуполя голови III Державної Думи октябриста О. Гучкова, якого супроводжував П. Каменський, депутат-октябрист названої губернії²². За інформацією цього чиновника, на зустріч візитерам виїхала депутація від міста, яка просила О. Гучкова відвідати Маріуполь, оглянути порт і підтримати клопотання біржового Комітету про зміну шляху проєктованої залізниці Саратов — Міллерово у частині прокладання її не через Таганрог, а Маріуполь. Після огляду порту, на честь голови Думи, було влаштовано урочистий обід, кількість присутніх на якому складала майже 100 чол.²³.

Джерела засвідчують, що регіональна діяльність депутатів-опозиціонерів та проурядових парламентаріїв дещо відрізнялася за своїм характером. Перші, незважаючи на поліційні обмеження, намагалися насамперед проінформувати своїх виборців про результати думської роботи. Натомість представники проурядових фракцій, поряд з ознайомленням із внутрішніми проблемами певного населеного пункту, брали участь у пишних урочистостях та банкетах, витрати на організацію яких відшкодовувалися за рахунок місцевих бюджетів. Однак варто враховувати і те, що депутати націоналістичних та проурядових фракцій формували більшість у III Державній Думі й, користуючись підтримкою уряду, мали відповідно суттєві адміністративні важелі для вирішення різноманітних питань місцевого характеру (що забезпечувало їм також додаткові дивіденди на виборах).

Регіональна діяльність парламентаріїв від українських губерній та міст IV Державної Думи відзначена особливою активністю депутата-більшовика від Катеринославської губернії, члена соціал-демократичної фракції (пізніше — соціал-демократичної робітничої фракції) Г. Петровського. Не зупиняючись детально на характеристиці його діяльності, зазначимо, що за період з грудня 1913 р. по липень 1914 р. жандармським управлінням Катеринославської губернії було зафіксовано його п'ять візитів, під час яких депутат організував збори місцевих робітників, проводив таємні зустрічі тощо²⁴. Подібний характер мали і поїздки іншого соціал-демократа М. Муранова (Харківська губ.), а також І. Тулякова, що представляв у III Думі область війська Донського²⁵.

Незаперечним є той факт, що особливості регіональної активності парламентаріїв Дер-

жавної Думи будь-якого скликання і будь-якої партійно-фракційної характеристики залежали від їхньої політичної ідентифікації. Відповідний зв'язок був нами добре простежений на прикладі опозиційних депутатів та їхньої опозиційної діяльності, однак така ситуація у повній мірі стосується і парламентаріїв проурядових фракцій. Так, члени фракції націоналістів В. Демченко, А. Савченко та М. Чихачев у середині січня 1914 р. прибули до Києва з метою організації засідання Клубу націоналістів (13 січня), де вони виступали з доповідями антисоціалістичного та промонархічного спрямування²⁶.

1917 рік став переломним для самої Російської імперії і змінив статус деяких її інституцій. Цікавою у цьому контексті є виявлена нами історія, пов'язана з депутатом-октябристом IV Державної Думи від Чернігівської губ. Є. Судієнко, яка демонструє зміну загальної суспільної атмосфери після закриття (відповідно до Указу російського імператора Миколи II від 25 лютого 1917 р.) п'ятої сесії IV Державної Думи і трапилася восени 1917 р., тобто вже у період формального існування Думи.

За донесенням прокурора Стародубського окружного суду від 18 вересня 1917 р., 2 вересня 1917 р. у с. Очкіно Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії, службовець і наглядач за працюючими у маєтку депутата Є. Судієнко військовополоненими, солдат Васильченко затримав на потраві посівів поміщика-парламентарія двох телят місцевого селянина. Незважаючи на те, що селянська худоба була повернута власнику за наказом економа маєтку, ображений селянин доніс на солдата Васильченка як дезертира, якого і було затримано за прострочений на 1 місяць і 21 день військовий білет. Дізнавшись про цю подію, поміщик-депутат Є. Судієнко негайно повернувся до маєтку із свого сусіднього хутора Олександрівського, “знаючи звичку очкінських селян бити службовців економії”²⁷. Однак його поява у судовому відділенні, де тримали Васильченка, викликала тільки роздратування як місцевих селян, так і поліцейських. Спроби Є. Судієнко скористатися зі свого депутатського становища та звільнити ув'язненого Васильченка завершилися побиттям його самого поліцейськими Дідовським, Кожж, Шаповалом і Щетенським при бездіяльності помічника комісара Чеканова. Більше того, недоторканного по законодавству

депутата IV Державної Думи Євгенія Судієнко (разом з теж побитим солдатом Васильченком) було відправлено під конвоем до Хільчанського волосного управління, яке знаходилося на відстані 12 верств (близько 13 км)²⁸. І лише втручання керівництва повітового жандармського управління припинило свавілля щодо парламентарія. Його було звільнено з-під варті та розпочато слідство вже над названими особами, причетними до його затримання. Прагнучи не загострювати ситуацію та мати громадську підтримку місцевого населення в умовах революційного часу, Новгород-Сіверський повітовий комісар Кононенко просив помічника прокурора Забродського пом'якшити покарання для притягнутих до відповідальності поліцейських чинів, наголошуючи, що “позбавлення свободи є мірою надто суровою і такою, що дискредитує Тимчасовий уряд в очах громадськості”²⁹. Подібне звернення надійшло 23 вересня 1917 р. до прокурора Стародубського окружного суду і від в.о. губернського комісара Тимчасового уряду Д. Дорошенка³⁰. На підтримку затриманих виступили також місцевий селянський з'їзд, Новгород-Сіверський комітет партії соціалістів-революціонерів та Новгород-Сіверська Рада Робітничих, Солдатських і Селянських депутатів, які вимагали розгляду цієї справи в Новгород-Сіверському окружному суді, а не у Стародубі, як того вимагала прокуратура³¹.

На жаль, архівні джерела з інформацією про подальший перебіг справи нами не були виявлені, однак наявні відомості дають змогу зробити певні висновки. Так, побиття депутата формально існуючої IV Думи Є. Судієнко свідчило про відсутність авторитету до його особи не лише серед соціально активного місцевого селянства, а й представників поліцейської влади в умовах реформування державного управління та зумовленого цим правового хаосу. Невирішеність аграрного питання також не посилювали симпатії місцевих селян до парламентарія, який залишався для них поміщиком та великим землевласником. З іншого боку, архівні дані у цій справі говорять про наростаючі протиріччя між державними інституціями та витвореними революцією органами народного самоврядування, зокрема між повітовими органами прокуратури, з одного боку, та Новгород-Сіверською Радою Робітничих, Солдатських і Селянських депутатів і губернським комісаром — з другого. І така ситуація складалася не лише у Чернігівській губернії, оскільки

ки, починаючи з кінця літа — початку осені 1917 р. в українських губерніях встановлюється фактичне тривладдя: органи влади Тимчасового уряду на місцях, Ради Робітничих, Солдатських і Селянських депутатів та Центральна Рада³². При цьому в різних регіонах їхні впливи відповідно також були різними.

Таким чином, аналіз наявного комплексу архівних матеріалів дає змогу констатувати досить активну регіональну діяльність депутатів від українських губерній та міст I–IV

Державних Дум. І незважаючи на те, що як опозиційним, так і проурядовим парламентаріям була не лише властива політична демагогія, а й відмінність у формах і методах роботи на місцях, ними усвідомлювалась дієвість роботи на місцях, безпосереднє контактування з виборцем, прагнення краще зрозуміти його потреби, що сприяло радикалізації політичних вподобань електорату. Такі процеси, поступово руйнуючи консервативну імперську систему, наближали її крах.

Джерела та література

- 1 Білокінь О. І. Українське питання в Державній Думі Російської імперії (1906–1917 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. І. Білокінь. — Х., 2001. — 20 с.; Бурда І. О. Національне питання в Росії 1905–1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 “Всесвітня історія” / І. О. Бурда. — К., 2004. — 17 с.; Доморослий В. І. Діяльність української парламентської громади в I та II Державних Думах (1906–1907 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / В. І. Доморослий. — К., 1994. — 23 с.; Глушковецький А. Л. Вибори до Державних Дум і становлення парламентаризму в Російській імперії у 1906–1917 рр. (на матеріалах Подільської губернії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / А. Л. Глушковецький. — Чернівці, 2008. — 20 с.; Киян М. Представительство от украинских губерний в Государственной Думе Российской империи I и II созывов (1906–1907 гг.) / М. Киян. — Х.: Основа, 1997. — 191 с.; Коник О. О. Діяльність селянських депутатів з України в I та II Державних Думах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. О. Коник. — К., 1994. — 25 с.; Попик В. И. Политическая борьба на Украине вокруг выборов в III Государственную думу / АН УССР. Институт истории; Отв. Ред. В. Г. Сарбей / В. И. Попик — К.: Наукова думка, 1989. — 100 с.; Реент О. П. Українці у Державній Думі Російської імперії / О. П. Реент // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Випуск 16. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — С. 318–333; Циганюк М. А. Тактика політичних партій та організацій Російської імперії під час виборів до I Державної думи в Україні / М. А. Циганюк // Проблеми історії України XIX — поч. XX ст. — 2005. — № 9. — С. 264–274.
- 2 Центральний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАУК). — Ф. 275, Оп. 1; Ф. 313, Оп. 2; Ф. 317, Оп. 2; Ф. 320, Оп. 1; Ф. 386, Оп. 1 та ін.
- 3 Обзор печати // Краины России. Т. I. — 9 июля 1906 г. — № 19. — С. 330.
- 4 Обзор печати // Краины России. Т. I. — 9 июля 1906 г. — № 19. — С. 330.
- 5 Обзор печати // Краины России. Т. I. — 9 июля 1906 г. — № 19. — С. 330.
- 6 ЦДІАУК. — Ф. 320. — Оп. 1. — Спр. 440. — Арк. 201.
- 7 Родионов Ю. П. “Следственное дело по Выборгскому воззванию” как исторический источник / Ю. П. Родионов // Проблемы историографии, источниковедения и исторического краеведения в вузовском курсе отечественной истории: Материалы V регион. Науч.-методич. конф. посвящ. 30-летию ист. фак. Омск. гос. ун-та / Отв. ред. А. П. Толочко. Омск: Омск. гос. ун-т, 2004. — С. 155.
- 8 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 21.
- 9 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 131–131 зв.
- 10 Бывшие депутаты / В России (телеграммы наших корреспондентов) // Русское слово. — 7 марта. — 1909 г. — № 146. — С. 2 (електронний ресурс — <http://starosti.ru/archive.php?m=3&y=1909>).
- 11 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 178.

- 12 Там само. — Арк. 171. Спр. 2950. — Арк. 32 зв, 112, 236, 288, 364, 385.
- 13 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 171 зв. 25 Там само. — Арк. 205, 217, 227, 233, 288.
- 14 Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть / А. В. Наумов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — С. 126–127. 26 ЦДІАУК. — Ф. 274. — Оп. 4. — Спр. 431. — Арк. 41.
- 15 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 171 зв. 27 ЦДІАУК. — Ф. 317. — Оп. 1. — Спр. 6046. — Арк. 2.
- 16 Там само. — Арк. 171 зв. 28 Там само. — Арк. 3.
- 17 Там само. — Арк. 176. 29 Там само. — Арк. 7.
- 18 Там само. — Арк. 259, 336, 353, 462 зв. 30 Там само. — Арк. 9–10.
- 19 ЦДІАУК. — Ф. 386. — Оп. 1. — Спр. 1003. — Арк. 52. 31 Там само. — Арк. 21.
- 20 Там само. — Арк. 487. 32 *Гай-Нижник П. П., Солдатенко В. Ф.* Організація управління в УНР доби Центральної Ради / П. П. Гай-Нижник, В. Ф. Солдатенко // Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. — К.: Ніка-Центр, 2009. — Т. 1. — С. 433–434.
- 21 ЦДІАУК. — Ф. 275. — Оп. 1. — Спр. 1944. — Арк. 2.
- 22 ЦДІАУК. — Ф. 313. — Оп. 2. — Спр. 2398. — Арк. 55.
- 23 Там само. — Арк. 55 зв.
- 24 ЦДІАУК. — Ф. 313. — Оп. 2. —

Владимир Милько

Региональная деятельность депутатов от украинских губерний I–IV Государственных Дум Российской империи (1906–1917)

В статье на основе широкой архивной базы рассмотрена региональная деятельность депутатов от украинских губерний и городов в период работы I–IV Государственных Дум Российской империи (1906–1917). Определены причинно-следственные связи между особенностями работы определенного парламентария на местном уровне и думской тактикой его фракции.

Ключевые слова: *Российская империя, Государственная Дума, депутаты, украинские губернии.*

Volodymyr Milko

Regional activities of the deputies of the Ukrainian provinces and cities I–IV of the State Duma of the Russian Empire (1906–1917).

On the basis of wide base are observed regional activities deputies of Ukrainian provinces and cities in the period of the I–IV State Duma of the Russian Empire (1906–1917). Determined connection between features of a particular member of parliament at the local level and Duma tactics of it's fraction.

Key words: *The Russian Empire, the State Duma, the deputies, the Ukrainian province.*

